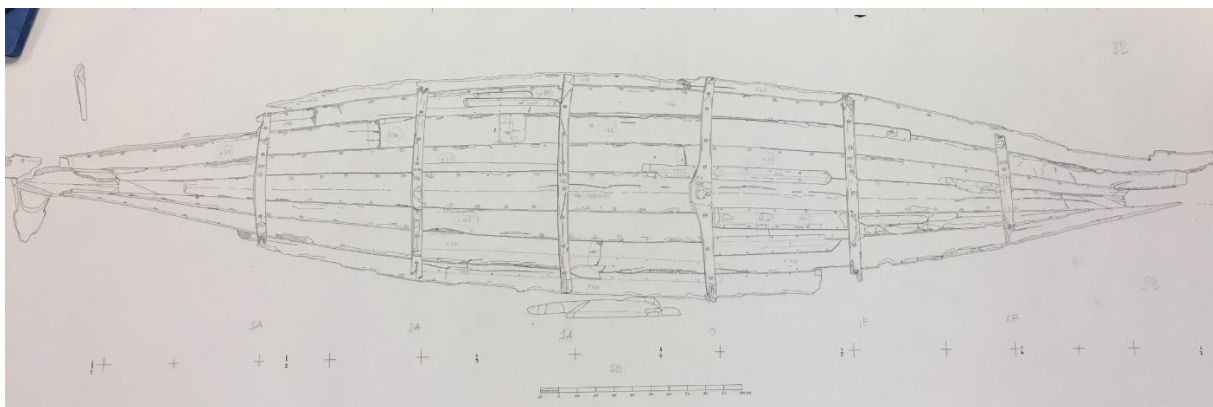

Konservering af Gislinge båden af Anette Hjelm Petersen

I 1993 fremkom der, ved gravning af vandhul på en privat mark på Gislinge Lammefjord, en båd med skroget næsten intakt, dog manglende den øverste bordgang og masten. Båden var klinkbygget, af egetræ og samlet med både træ- og jernnagler, hvad der alt sammen kendetegner både fra 1000-tallet. Der er ingen jernnagler bevaret, men vi ser tydeligt korrosionerne fra dem. Ved en dendrokronologisk undersøgelse blev det bekræftet, at båden blev bygget omkring 1130 AD, det er godt nok tidlig middelalder, men båden har stadig vikingetidens karakteristiske træk; klinkbygget, de trappeformede stævne, spor efter brug af sideror og råsejlsrigning (fig.1). Udgravningen i 1993 blev foretaget af arkæologer fra det daværende "Nationalmuseets marinarkæologiske undersøgelser".

Figur 1) Tegning af Gislinge båden in situ. Tegning: Morten Gøthche NMU 1994. Foto: Nationalmuseet, Kristiane Strætkvern.

Båden viste sig at være meget slidt, den er lappet i flere omgange med reparationslapper af bøgetræ, og det fortæller os, at båden har været værdifuld for sin ejer og anvendt til det sidste. Der er intet, der tyder på, at båden sank, den er sandsynligvis bare efterladt på lavt vand efter ca. 50 års brug. Båden har kunnet laste 1 ton svarende til fire mand og ti får. Ud fra bådens størrelse er det beregnet, at der har været ca. tre par årer, så besætningen har kunnet bestå af tre mand. Ca. 75 % af den oprindelige båd er bevaret, den er 7,50 m lang og 1,50 m bred, og den har haft en dybgang på ca. 0,25 m. Det var ikke nogen højstatusbåd, men snarere en hverdagsbåd, som repræsenterer den almindelige befolkning i 1100-tallet, sandsynligvis anvendt til fiskeri og transport af mennesker såvel som gods.

I mere end 20 år har Gislinge bådens træ ligget i imprægneringskar på Nationalmuseets arkæologiske trækonservering. I den ideelle verden ville imprægneringen kunne være færdig efter 2-4 år. Grunden til den lange imprægneringstid skyldes simpelthen, at der har været så meget træ fra andre udgravninger, som var mere efterspurgt, så Gislinge båden er længe kommet bagerst i køen til frysetørringen. Heldigvis er der ikke umiddelbart sket træet noget ved den usædvanligt lange imprægneringstid.

Gislinge båden har ligget under vand i ca. 800 år, så derfor er imprægnering af træet nødvendig. Cellulosen, som udgør op til 75 % af cellerne i frisk egetræ, er meget nedbrudt, næsten fuldstændig væk, og erstattet med vand, så hvis træet får lov at tørre uden at være imprægneret, vil træet kollapse og krympe, og det oprindelige udseende og faconen på plankerne vil for altid være tabt. I imprægneringsbadet udskiftes vandet i træets celler med en vandopløselig voks kaldet PEG (polyethylenglycol). Udskiftningen af vandet med PEG sker som følge af molekylernes egen bevægelse (diffusion), og hvor lang tid det tager afhænger af væskens temperatur, molekylvægt, viskositet og koncentrationsforskel. Koncentrationen af PEG i imprægneringsvæsken øges gradvist over et par år fra 10 % til 40 %.

Efter imprægnering frysetørres træet. Som ordet indikerer, er frysning centralt her. For at undgå at træet kollapser i forbindelse med frysetørringen, er det nødvendigt at holde imprægneringsvæsken i træet fuldt frosset under hele processen. Det anvendte imprægneringsmiddel PEG sænker væskens frysepunkt til omkring minus 20 grader Celsius, hvorfor temperaturen, under de fire til seks måneder en frysetørringsproces forløber, skal holdes lavere end denne temperatur.

Facon-frysetørring af skibsplanker er en ny metode, vi har udviklet, og Gislinge er kun det andet skib, vi frysetørre på denne måde. Plankerne er temmelig fleksible efter imprægnering, men giver sig ikke ret meget efter frysetørring, så faconen skal være i orden, når træet først er tørt. Vikingskibsmuseet i Roskilde har fremstillet 3D-tegninger af båden til os, og vi har ud fra de tegninger lavet specielle forme til at frysetørre de enkelte planker i. Da det er en mindre båd, har de planker, som ligger op mod stævnene, en ret skrap krumning og vinkel. Plankerne er forholdsvis korte, gennemsnitlig 3-3,50 meter, så krumningen til at give båden facon foregår på et meget kort stykke. To gange har vi fyldt frysetørreren med planker og spanter fra Gislinge båden, så det har taget omkring et år at tørre alt træet (fig. 2).

Figur 2) Plankerne ligger i facon på frysetørrerens slæde parat til at blive rullet ind i frysetørreren. Træet er dækket med plastik, for at væsken ikke skal nå at fordampe fra træet, før det bliver frosset ind under frysetørringsprocessen. Foto: Nationalmuseet, Anne Moesgaard.

Efter frysetørring bliver træet afrenset for overskydende imprægnering, og alle de løse fragmenter limes fast, hvor de hører hjemme (fig. 3), det bliver nogen gange til et lidt større puslespil, men vi har brug for, at alle fragmenter lokaliseres og sættes forsvarligt fast, så vi får så hel en genstand som muligt.

Figur 3) Et spant fra Gislingeåden afrenses efter frysetørring. I kasserne ligger fragmenter, som skal sættes på planker og spanter igen. Foto: Nationalmuseet, Anette Hjelm Petersen.

For at kunne udstille båden skal hver enkelt planke have en montering og et metalstativ, som plankerne kan anbringes forsvarligt i. Selvom træet er konserveret, har det langt fra den styrke, som frisk træ har, så der skal tages mange hensyn. Vi har lagt træet op, så vi kan forestille os, hvordan det skal ligge i monteringer i stativet (fig. 4). Til fremstilling af monteringerne får vi hjælp fra Herfølge Kleinsmedie. De skal foruden monteringer til plankerne også fremstille selve metalstativet, som skal gengive den originale båds form. Målene på alle planker og spanter er minutiøst gennemgået endnu engang i samarbejde med smeden, som nu er i gang med fremstillingen af metaldelene.

Figur 4) Plankerne, der stadig ligger på deres understøtninger fra frysetørringen, er her lagt op, så vi kan forestille os, hvilken rækkefølge de skal ligge i. Kølen ses lige i midten. Foto: Nationalmuseet, Anette Hjelm Petersen.

Snart vil vi kunne vise, hvordan båden fremstod, dengang den var i brug en gang i 1130'erne.

På Vikingskibsmuseet i Roskildes hjemmeside kan man finde alle oplysninger om bådens brug og anvendelse samt se de kopier af Gislinge båden, som deres bådebyggere har arbejdet med indtil videre. Vores viden om, hvordan Gislinge båden skal se ud i en fremtidig udstilling, bygger på deres store arbejde.

<https://www.vikingskibsmuseet.dk/fagligt/baadevaerft/byggeprojekter/tidligere-projekter/gislingebaaden-2015/fundet>